

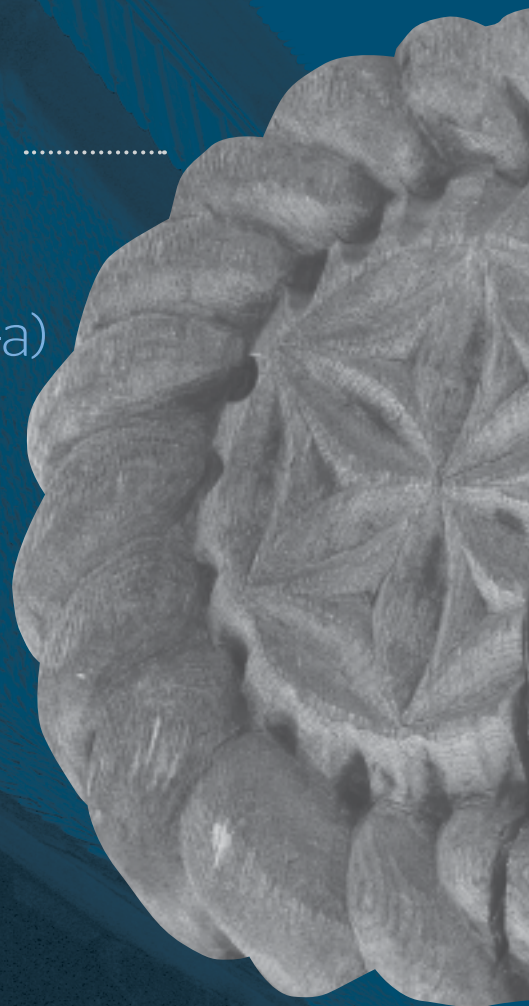
PUBLIȚĂIE INIȚIATĂ ȘI FINANȚATĂ DE CONSILIUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

MARAMUREȘ

Istorie, cultură, identitate

SUPPORT DE CURS

CAIETUL III
SCURTĂ ISTORIE (partea a II-a)

Variantă aflată în dezbateri publice până în 31.12.2015

SCURTĂ ISTORIE A MARAMUREȘULUI (II)

UNIREA DE LA 1 DECEMBRIE 1918

La sfârșitul primului război mondial, românii din Maramureș au făcut dovada maturității lor politice, a chibzuinței și a stăpânirii evenimentelor, a capacității politice de a-și urma, împreună cu toți românii, țelul neabătut spre înfăptuirea unității naționale. Cei de acasă și cei întorși de pe fronturi s-au organizat, au făcut consilii naționale și găzdi naționale sătești, introducând o auto-administrație românească democratică în locul vechilor instituții.

Realitatea primului război mondial a arătat crunt pentru Maramureș. Astfel, la o populație de 75.388 de români din comitat, au participat direct pe front 9.645 și mobilizați la partea sedentară, 753. Au murit pe câmpul de luptă 1.037 ostași, morți în temnițe, în părăsire sau în spitale, 171. S-au întors acasă 953 invalizi, 698 răniți, dar ulterior vindecați. Numărul celor deplin rămași la sfârșitul războiului este de 6.500 de ostași. În urma decedaților și dispăruților în marea conflagrație au

rămas 1.039 văduve și 2.556 orfani. După clasele sociale au luat parte la lupte sau activități legate de război 36 de intelectuali, 73 comercianți sau meseriași și 10.290 de țărani.

După război, ostașii au părăsit fronturile și, reîntorcându-se acasă, s-au înrolat în gărzile naționale. În întreaga Transilvanie și în ținuturile locuite majoritar de români a început acțiunea de constituire a consiliilor naționale române comitatense care au trecut la formarea consiliilor naționale române în fiecare localitate și la înființarea gărzilor naționale române locale. Consiliile naționale locale, comunale și comitatense au ales delegații pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

„Frați români maramureșeni!” se intitula Apelul din 11 noiembrie 1918, de la Sighetu Marmăției: „au căzut lanțurile robiei de veacuri, a sosit ceasul marelui al eliberării. O lume nouă își ia astăzi ființă din ruinele trecutului și soarele dreptății a răsărit biruitor pe cerul nostru”, iar pentru a contribui la înfăptuirea idealului de unitate națională chema maramureșenii la adunarea populară

de constituire a Consiliului Național Român Comitatens. „Să ne arătăm vrednici de măreția vemeșilor ce trăim” se arată în încheierea Apelului.

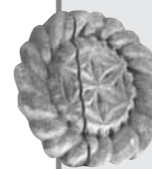
Un moment istoric important pentru Maramureș l-a constituit, la 22 noiembrie 1918, adunarea de constituire a Consiliului Național Român Comitatens din Maramureș, o strălucită manifestare a voinței de libertate și unitate națională a maramureșenilor.

„Protocolul” nr./1918, întocmit în adunarea de constituire a Consiliului Național Român din Maramureș, ținută la Sighet la 22 noiembrie 1918, consemnează că la adunare sunt prezenți reprezentanți ai comunelor și din cercurile administrative Vișeu, Iza, Șugatag și Sighet, „300 de funcționari și conducători și popor în număr de 5.000”.

Cu toată amenințarea autorităților maghiare, în 22 noiembrie 1918, la Sighet s-a ținut o impunătoare adunare națională, cu peste 10.000 de participanți, care a proclamat alegerea comitetului „Sfatului Național Român”, compus din 34 de intelectuali, în frunte cu dr. V. Chindriș ca președinte. La această adunare au fost aleși și delegații care urmau să-i reprezinte pe maramureșeni la Marea Adunare de la Alba Iulia.

Delegațiile maramureșene de pe Valea Izei și a Vișeuului, împreună cu cei din Sighet, au plecat spre Baia Mare încă din 28 noiembrie, traversând Gutâiul. Vestea plecării și entuziasmul lor i-a determinat și pe sătenii din Berbești, Giulești, Vad și Oncești să-și pregătească în grabă căruțele și să-i însoțească în drumul lor spre Baia Mare. În Baia Mare, delegația a fost întâmpinată pe piața din centrul orașului, de Consiliul Național Român, în frunte cu dr. Teofil Dragoș, și de celelalte delegații sosite din sudul județului. În acea zi, practic, Baia Mare a reunit delegațiile și aspirațiile românilor din zona Izei, Marei, Vișeu, Lăpuș, Someș și Tisa.

A doua zi, după „marea adunare” din Baia Mare și unirea „delegațiilor maramureșene”, românii au plecat cu trenul spre Alba Iulia. În gara din Teiuș, delegații, aflând că bătrânul luptător Gheorghe Pop de Băsești călătorea cu trenul respectiv i-au făcut o caldă manifestație.

Memorabila adunare de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, a început cu un cuvânt la fel de memorabil rostit de Gheorghe Pop de Băsești, președinte al Marii Adunări Naționale:

„Prea iubiții mei! Onorată adunare a tuturor românilor din Transilvania, Ungaria și Banat! Națiunea Română la toate evenimentele mari istorice în trecut și astfel și astăzi, s-au adunat pentru a decide asupra sorții sale. Așa onorată adunare în anii 1848, când era cea mai grea sarcină asupra națiunii Române, greutatea robotei, s-au adunat pe câmpul libertății de la Blaj și acolo adunarea națională a luat hotărârea cu care avea să înfrunte iobăgia, în care gemea sărmana națiunea Română. După desrobirea noastră de iobăgie a urmat o altă iobăgie și mai mare, iobăgia sufletelor noastre și apoi a urmat iobăgia de clasă. Astfel, onorată adunare, la locul acesta sfințit de sângele marilor noștri martori, v-ați adunat și Dumneavoastră, ca să sfărmași și cătușile robiei noastre spirituale, ale robiei noastre seculare și să decidem, ca un popor liber asupra sorții noastre, precum ne-a trimis solia marele Wilson, care a fost cel dintâiu care a înțeles, cum că sfințele învățături ale lui Isus Cristos, cum trebuie să se aplice între popoare. Ne-am adunat aici, ca să hotărâm asupra sorții noastre. Eu vă salut pe toți cei prezenți. Salut adunarea liberă a tuturor Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat și rog pe atotputernicul Dumnezeu să ne ajute să punem piatra fundamentală a fericirii neamului nostru. Declar adunarea constituită și deschisă”.

Gheorghe Pop de Băsești

Unul dintre reprezentanții de seamă ai maramureșenilor în lupta pentru drepturile lor și idealul suprem național a fost Gheorghe Pop de Băsești, cunoscut și sub porecla semnificativă de „Badea George”. Urmaș al unei vechi familii românești din părțile Sălajului, George Pop s-a născut la 1 august 1835, în comuna Băsești. Studiile primare le urmează în comuna natală, apoi își continuă studiile la Baia Mare și Oradea, unde termină și facultatea de drept de unde este mobilizat direct în armata austriacă. Se întoarce în 1860 și se implică activ în viața politică.

În 1872 a fost ales deputat în parlamentul ungar din partea cercului electoral Cehu Silvaniei, pe care l-a reprezentat până în 1881. A reprezentat pentru 9 ani interesele burgheziei românești din Transilvania în parlamentul de la Budapesta. La 9 august 1880 a propus, într-o conferință ținută la Turda, unirea tuturor românilor din Transilvania și Ungaria într-un singur partid național. În urma acestei propuneri s-a convocat, la 17 octombrie 1880, o conferință alcătuită din 30 de fruntași români din Transilvania și Ungaria, care au decis convocarea conferinței naționale de la Sibiu din anul 1881, care a decretat solidaritatea partidelor naționale românești din Ungaria și unirea acestora sub numele de Partidul Național Român din Transilvania și Ungaria.

În perioada 1892-1894, Pop de Băsești a fost unul dintre liderii mișcării memorandiste, care cerea autonomia Transilvaniei și drepturi suplimentare pentru românii din Transilvania aflată în imperiul austro-ungar. A fost unul dintre politicienii români condamnați la închisoare pentru susținerea Memorandumului, în cadrul procesului memorandiștilor de la Cluj, în 1894. A prezidat Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. A murit câteva luni mai târziu, la vârsta de 84 de ani. Cu puțin timp înainte de a muri a spus: „dacă astăzi aș mai putea începe odată viața, tot așa aș face, cum am făcut până acum”. În afara activității sale politice prodigioase, Gheorghe Pop de Băsești a fost un susținător al presei românești din Transilvania, dar și al școlilor românești de la Blaj, Oradea și Cehu Silvaniei.

La începutul lui ianuarie 1919, Maramureșul a fost ocupat de către trupe ucrainiene. Drept urmare, la Sibiu a fost trimisă o delegație condusă de Vasile Filipciuc pentru a solicita Consiliului Dirigent să intervină pe lângă Armata Română pentru a intra în Maramureș și a-l elibera.

La 16 ianuarie 1919, a intrat în Maramureș Regimentul nr.14 din Roman, sub comanda colonelului I.Gheorghiu, iar în ziua următoare a învins forțele ucrainiene în lupta de la Cămara, la Sighet. Ulterior, Regimentul și gărzile naționale românești au trecut la capturarea bandelor teroriste din Maramureș, ocupând teritoriul de pe ambele maluri ale Tisei până la Câmpulung la Tisa și Valea Tarasului. Vestul și nordul Maramureșului a rămas pentru moment sub control maghiar. În primăvara lui 1919 au început provocările armatei sovietice maghiare ceea ce a determinat reluarea luptelor. În final, Regimentul nr.14 a ocupat și restul Maramureșului, nu fără pierderi în rândul subofițerilor și soldaților.

Hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 prevedea unirea cu România a întregului Maramureș, dar diplomații români prezenți la Conferința de Pace de la Paris din 1919 s-au limitat la a susține, cu privire la hotarul de mieznoapte, frontiera pe Tisa (trasată în 1916) și, astfel, partea nordică a Maramureșului a fost atribuită Cehoslovaciei.

Ca urmare a sprijinului acordat de armata română Cehoslovaciei pentru blocarea ofensivei Ungariei bolșevice din anul 1919, înspre Slovacia, pentru o scurtă perioadă de timp, în întreg Maramureșul, la înțelegere cu autoritățile tânărului stat cehoslovac, a fost instalată administrația militară și civilă românească. Însă această înțelegere nu a mai fost ratificată și, în 1920, s-a revenit la frontiera de pe Tisa. Partea de nord a Maramureșului (6.873 km pătrați) a fost integrată în Rutenia carpati-

că din statul Cehoslovacia, teritoriu care, în 1939, a fost ocupat de Ungaria și, în 1944, de Uniunea Sovietică. Din 1991, nordul Maramureșului aparține Ucrainei.

Noua administrație românească

Odată cu eliberarea Maramureșului, a fost stabilită și administrația românească. La 28 aprilie 1919 a depus jurământul de credință noul prefect al județului, Vasile Chiroiu. Alte funcții au fost ocupate de către: Gavrilă Mihaly (subprefect), Alexandru Moldovan (prim notar al județului), Vasile Filipciuc, Flaviu Iurca, Iuliu Coman, Gheorghe Dan (pretori), Vasile Chindriș, Izidor Anderco, Iosif Rednic (juristconsulți), Gheorghe Coman (administrația financiară), Ion Rednic, Alexandru Bălin, Sig. Pop, Ivan Dan (serviciul sanitar), Alexandru Lazăr (prim-președinte la tribunal), Iuliu Moș, Dumitru Grad (președinți la tribunal), Ilie Chindriș (prim-procuror), Desideriu Batin (președinte al sedriei orfanale), Tiberiu Chișiu (legist), Iuliu Pop, Sighet, Petru Vaida, Vișeu (președinți la judecătorii), Florent Mihaly

(decan al baroului de avocați), Ion de Kovats (prodecan al baroului de avocați), Victor Hodor (primar al Sighetului), Teodor Pop (șef al poliției din Sighet), I. Stoia (revizor școlar), Vasile Iuga și Ștefan Bota (subrevizori școlari). Funcțiile mai mici au fost ocupate temporar de către persoane fără pregătire de specialitate.

În toamna anului 1919 au fost redeschise școlile secundare: un liceu de băieți și unul de fete și o școală normală de băieți la Sighetu Marmăției, apoi un gimnaziu la Vișeu de Sus. Pentru susținerea elevilor și internatului gimnaziului din Vișeu, Vasile Filipciuc a întemeiat o fundație de 500.000 de coroane. Gavrilă Iuga a transformat casina din Vișeu într-una românească și a pus bazele Băncii Vișeuului, care avea un capital exclusiv românesc de 600.000 de lei.

În octombrie 1919 au fost aleși primii reprezentanți ai Maramureșului în Parlamentul României Mari: Gheorghe Bilașcu, Gavrilă Iuga, Vasile Chindriș, V. Pop, Teodor Bocotei, Orest Ilniczky (deputați), Alexandru C. Anderco, Simion Balea, I. Boroș și I. Pop senior (senatori).

Detașamentul care a intrat în Maramureș din regimentul 14 infanterie

MARAMUREȘUL INTERBELIC

Chiar și după 1918, Maramureșul s-a aflat relativ izolat față de restul țării. Semnificativ în acest sens este faptul că singura legătură feroviară cu România se făcea de la Sighetu Marmăției prin fosta Cehoslovacie, apoi prin Halmeu și Satu Mare.

Cordonul montan, greu accesibil, a menținut o structură țărănească extrem de puternic legată de o agricultură de subzistență, caracteristică satului carpatic de tip agro-pastoral. Județul Maramureș interbelic cuprindea doar o treime (partea de la sud de râul Tisa) din fostul comitat cu aceeași denumire, reședința fiind la Sighet, în timp ce zona de la sudul lanțului muntos Gutâi, inclusiv orașul Baia Mare, intra în componența județului Satu Mare.

În perioada interbelică, familia regală a României a vizitat de mai multe ori Maramureșul. În 1919, regele Ferdinand, regina Maria și principesa Ileana, însoțiți de Iuliu Maniu și generalul Prezan, au vizitat Baia Mare. În 1923, regele Ferdinand, regina Maria, principele moștenitor Carol cu principesa Elena, principele Nicolae și ex-regina Greciei au trecut prin Baia Mare, venind cu automobilele de la Sighet. În 1924, principele Carol, prințul Paul, moștenitorul tronului Greciei, și mai mulți concurenți români și maghiari au sosit în Baia Mare pentru un concurs de automobile. Aceștia au vizitat uzinele din dealul Crucii, topitoarele și întreprinderile Phoenix din Firiza.

În perioada interbelică, conducerea județului și a localităților s-a schimbat destul de frecvent, în funcție de venirea sau plecarea de la putere a principalelor partide politice. Astfel, orașul Baia Mare, spre exemplu, a avut în perioada 1919-1930 unsprezece primari, opt substituiți de primari și 132 de consilieri locali.

Printre câștigurile acestei perioade se numără prelungirea liniei trenului industrial în Baia Mare, repararea străzilor și a podurilor, extinderea iluminatului public și alte lucrări de interes public.

Potrivit recensământului din 1930, județul Maramureș număra 162.158 de locuitori. În același an, teritoriul județului era împărțit în trei plăși: Plasa Iza, Plasa Sighet și Plasa Vișeu.

DICTATUL DE LA VIENA

Agravarea situației internaționale prin desfășurarea operațiunilor militare ale celui de-al doilea război mondial pe continentul european în favoarea Germaniei naziste și a aliaților acesteia a dus la situația în care, în 30 august 1940, României i-a fost impus Dictatul de la Viena, prin care o mare parte a Transilvaniei, inclusiv Maramureșul, era cedat Ungariei horthyste. Cercurile guvernamentale și forțele politice au acceptat dictatul și sentința lui, producând și în rândurile românilor maramureșeni o adâncă indignare și consternare. Armata a primit ordin să se retragă și să cedeze teritoriul fără luptă.

În timpul celui de-al doilea război mondial, numeroși locuitori ai județului Maramureș au luptat în armata română și în rândurile partizanilor pentru eliberarea teritoriilor românești răpite de horthyști în vara anului 1940. Populația civilă a sprijinit lupta de partizani. Din rândul acesteia, 11 țărani strănși din diferite sate ale Maramureșului au fost executați la Novicior, pe râul Vaser, pentru că sprijiniseră acțiunile partizanilor. Nu sunt niște episoade izolate. De exemplu, numai în anul 1940

Ulterior, plășile Iza și Sighet au fost reorganizate, fiind înființată încă o plasă, a patra, în cadrul județului: Plasa Șugatag.

Nivelul scăzut al vieții economico-sociale din această perioadă, precum și slaba asistență medicală, mai ales în mediul rural, s-au reflectat în rata ridicată a mortalității infantile, care a deținut o pondere de aproape 34% din mortalitatea generală.

Principala activitate economică a perioadei a rămas legată de exploatarea bogățiilor subsoului. Din anul 1918 toate proprietățile aparținătoare Direcției minelor au trecut în posesia statului român, fiind administrate de Ministerul Industriei și Comerțului. În perioada interbelică s-au format și societăți miniere cu o putere economică mare, dintre care multe cu capital străin.

din Maramureș au plecat sau au fost expulzați 2346 persoane, în mare majoritate intelectuali români. Iată câteva din principalele atrocități săvârșite de ocupații horthyști în Maramureș. La intrarea lor în septembrie 1940, au arestat principalele personalități ale vieții politice, economice sau religioase române din zonă. O altă tristă realitate a ocupației horthyste a reprezentat-o deportările și internările în lagăr.

Menționăm că din actele comunităților evreiești din zona Maramureșului rezultă că peste 60% din numărul deportaților nu s-au mai întors. Mii de români au fost trimiși la muncă forțată. În primăvara anului 1945, numai din județul Maramureș lipseau peste 10.000 de țărani români duși la muncă forțată în lagăre.

În 7 septembrie, armata horthystă a intrat în Baia Mare, primirea oficială fiind făcută în Centrul Vechi al orașului de către autorități, în frunte cu Alexandru Rakoczi, primul dintre cei șapte primari pe care i-a avut orașul în timpul celor patru ani de ocupație horthystă

Intrarea armatei horthyste în Sighetu Marmăției

ULTIMA FRONTIERĂ A MORȚII

Masacrul de la Moisei a fost făcut la data de 14 octombrie 1944 de către unități militare maghiare aflate în retragere din Transilvania de Nord, pe Valea Izei, în două case de lemn, aflate la ieșirea din comună, pe drumul spre Borșa.

Au fost uciși 29 de etnici români. Au fost identificate 31 de victime, dintre care două au rămas în viață. Cei doi supraviețuitori sunt Vasile Petrean, originar din comuna clujeană Pălataca, și Vasile Ivașcu, care, ulterior, a înnebunit parțial.

Dintre cele 31 de victime, 24 erau originari din județul Mureș, 3 din județul Cluj și 4 din județul Maramureș. Aceștia au fost internați în la-

gărele de muncă din Vișeu de Sus, fiind acuzați de trădare de patrie.

La începutul lunii octombrie a anului 1944, frontul înainta în interiorul Ardealului, fiind eliberate primele teritorii. În aceste condiții au avut loc și crimele de la Moisei. În condițiile înaintării forțelor militare aliate, cei mai mulți dintre cei încorporați în unități de muncă obligatorie au dezertat, încercând să treacă linia frontului și să se întoarcă în localitățile de domiciliu. Unii au reușit, alții, între care și cei uciși la Moisei, au fost prinși de jandarmii unguri de front și duși într-un lagăr improvizat în casa unui evreu transilvănean deportat în lagărele de exterminare naziste.

Din cauza proporțiilor mari ce le luase fenomenul dezertării din armata horthystă, din detașamentele de muncă forțată, a fugii, a evadării în masă a concentraților români, a evreilor din taberele de muncă forțată, comandamentul horthyst de evacuare, cu centrul în Vișeu de Sus, a improvizat la sfârșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie un „lagăr” în localitate, în care erau adunați și păziți, în prima perioadă scoși la muncă.

În ziua de sâmbătă, 14 noiembrie 1944, prizonierii din lagărul de la Vișeu de Sus au fost urcați de militari unguri într-un camion și transportați la Moisei, comuna fiind în prealabil complet evacuată de locuitori. 12 dintre ei au fost închiși într-o casuță de lemn, fiind împușcați de către soldații maghiari, care trăgeau prin geamuri și uși. În continuare au fost uciși și ceilalți români. Masacrul s-a întâmplat la orele 15, în noaptea următoare militarii incendiind satul și arzând circa 300 de case.

Din camion au coborât șase soldați cu automatele în mâini, țipând răgușit la cei dinăuntru. Primii 12 - în casuța în fața căreia se oprise mașina, ceilalți 19 s-au încolonat și au început să urce în dreapta șoselei, cu pas încet, sub amenințarea armelor automate. Imediat s-au auzit răpăituri de mitralieră. I-au băgat într-o casă și țipând, într-o românească stricată, le-au spus să se așeze cu fața la perete și să se roage la Dumnezeu. Apoi, postați la ușă și la ferestre, au tras sute de gloanțe. Au căzut secerați, ciuruți, unul peste altul, mormane de carne însângerată, zvâcnind spasmodic ore în șir. Au coborât și s-au urcat în camion. În orele următoare au incendiat centrul comunei. 250 de case și dependințe.

Vasile Petean și Ivașcu Vasile Drăgan, din localitatea Vișeu de Mijloc au fost acoperiți fiecare în câte o casă de trupurile încă zvâcnind ale fraților de osândă. Cei doi au reușit să iasă din casele morții. Ivașcu Vasile Drăgan a scăpat din casa unde se află acum casa memorială, a trecut râul Vișeu și s-a întors acasă peste dealuri.

Cadavrele intrate deja în putrefacție au fost înmormântate la două săptămâni după comiterea masacrului, când localnicii au revenit la așezările lor. Deasupra gropii comune s-a ridicat o troiță de lemn, înlocuită după câțiva ani de un obelisc de piatră.

A fost unul dintre cele mai violente masacre antiromânești din Transilvania de Nord. Masacrul a inspirat filmul „Ultima frontieră a morții”, regizat de Virgil Calotescu, în 1979.

În anul 1983, cele două locuințe în care s-au săvârșit crimele au fost transformate în case memoriale, muzee deschise publicului larg, iar în amintirea martirilor a fost ridicat un ansamblu memorial.

Monumentul cuprinde 12 figuri de piatră - 2 chipuri omenești și 10 măști tradiționale maramureșene - fiind realizat de sculptorul maramureșean Vida Gheza. Inițial, statuile au fost dăltuite în lemn (1966).

44 de trepte urcă spre monument, ele semnificând anul în care au fost împușcați cei 29 de români. Din cauza climei umede din zonă, lemnul s-a deteriorat și a început să se fisureze, așa că artistul a refăcut monumentul în piatră.

INSTAURAREA PUTERII COMUNISTE

Maramureșul a fost eliberat de sub horthyști de către Armata a 4-a română. Cu toate acestea, sovieticii au introdus aici un regim de ocupație, numind ca prefect un avocat ucrainean, Ivan Odoviciuc. Reprezentantul Comisiei Aliate de Control, generalul Zaharascenko, s-a instalat la Sighet și a aprobat cererile ucrainenilor îndreptate către Stalin, care solicita alipirea Maramureșului la Ucraina Subcarpatică. Maramureșenii au pregătit o adunare la Sighet, la 5 martie. Fiecare comunitate și-a trimis învățătorii și preoții.

Gavrilă Mihali-Ștrifundă

Primarul Borșei, Gavrilă Mihali-Ștrifundă, a cerut demiterea lui Odoviciuc, anularea cererii abuzive de alipire a Maramureșului la URSS și numirea unui prefect român. Primarul a organizat câteva mii de voluntari. Cei mai tineri au fost instruiți să poarte arme și organizați în detașamente de cavalerie și pedestre. Alții au fost însărcinați cu aprovizionarea.

Ștrifundă s-a dus la Cluj, unde a reușit să ajungă la Petru Groza și să-i înmâneze un memoriu. La 7 aprilie 1945, Odoviciuc a fost destituit și s-a refugiat în Ucraina. În același timp a început urmărirea și arestarea celor care au participat la mișcarea pentru integritatea țării. Unii s-au refugiat în munți, alții s-au ascuns podurile unor case. Pentru a-l sili să se predea, comuniștii i-a arestat lui Ștrifundă fiul, student la Cluj. În pușcărie, fiul lui Ștrifundă s-a îmbolnăvit de TBC și a murit în 1948. În aceeași perioadă, Ștrifundă a reușit să scape din închisoare și să ia calea munților. Însă, șantajat cu prețul vieții fiicei sale, Lucreția, s-a predat autorităților în toamna anului 1948. A fost condamnat la un an și șase luni de muncă silnică în lagărele de la Canal. După eliberare a fost rearestat și condamnat la opt ani de închisoare. Din cauza condițiilor inumane de detenție și a bătăilor, a murit în 1961, în închisoarea Botoșani, în „condiții neelucidate”.

Imediat după eliberarea județului de sub administrația maghiară, în toamna anului 1945,

a fost constituit Consiliul Național Român, după modelul celui din 1918. În paralel, s-a dezvoltat o mișcare politică condusă de Ivan Odoviciuc, la vremea aceea șeful Parchetului Tribunalului Maramureș, având ca scop alipirea județului la Ucraina Sovietică. Comuniștii au încercat să umple cât mai repede vidul de putere creat la sfârșitul războiului prin organizarea unor centre locale.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, situația din România, intrată în sfera de influență sovietică, a generat schimbări de structură și fond cu implicații profunde asupra vieții politice, economice, sociale și religioase și în Maramureș. Instaurarea guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, a avut drept consecință subordonarea treptată a instituțiilor statului, și în cele din urmă a societății în ansamblul ei, puterii comuniste.

Deși oficial nord-vestul Transilvaniei a trecut sub ocupație românească la 9 martie 1945, Maramureșul făcea obiectul unor proiecte de alipire la URSS. Abia la 6 aprilie 1945, odată cu numirea prefectului român, venit de la Cluj, Iulian Chitta, a început procesul de reintegrare a Maramureșului în cadrul României.

Starea economico-socială a locuitorilor era precară și se datora atât moștenirii unei situații antebelice, infrastructurii locale, lipsei căilor de comunicație cu restul țării, cât și consecințelor războiului: distrugerii provocate de trupele germane aflate în retragere, dezagregarea sistemului economic și staționarea în zonă a trupelor sovietice. Concentrarea tuturor resurselor pentru întreținerea armatei sovietice a împiedicat într-o primă fază reorganizarea aparatului administrativ și implicit aplicarea legislației, încasarea impozitelor, aprovizionarea populației, menținerea siguranței publice. Lipsa asistenței medicale și foametea care cuprinde satele au dus la apariția unor epidemii de scabie și tifos.

În lumea rurală maramureșeană s-a realizat confruntarea dintre cele două lumi, devenite antagonice: societatea tradițională, încă nesemnificativ modernizată, antisovietică, și „noul regim de democrație populară” promovat de Moscova. Pe măsură ce actele legislative promovate la nivel central îndreptau tot mai evident România pe drumul trasat de Moscova, s-au diversificat și metodele și strategiile utilizate de autoritățile locale pentru a distruge orice formă de opoziție. După 1946, autoritățile comuniste au ridicat Uniunea Sovietică la rangul de „salvatoare” pentru România.

În vinerea de Rusalii a anului 1958, Vasile Blidaru a fost ucis de securiști

Zeci de maramureșeni au luptat cu arma în mână aproape un deceniu contra terorii comuniste. În Munții Țibleș, Oaș, Rodnei, Maramureșului și Gutâi au acționat mai multe grupări de rezistență anticomunistă. Pentru curajul de a lupta pentru libertate și onoare, cei mai mulți au fost uciși, alții au fost condamnați la ani grei de închisoare și umilințe. Printre aceștia au fost elevi, studenți, preoți, profesori, pădurari sau simpli țărani. Cu toții erau oameni care iubeau libertatea și dreptatea. Toți s-au coalizat împotriva comunismului și au ales să lupte cu arma în mână împotriva unui regim al terorii și minciunii. În primii ani de după al doilea război mondial, circula zvonul că Maramureșul Istoric urma să fie „smuls” României. Amenințați cu o nouă stăpânire, maramureșenii au decis să se întâlnească la Sighet, conduși de primarul Borșei de atunci, Gavrilă Mihali-Ștrifundă. Borșenilor li s-au alăturat țărani de pe Valea Izei și a Vișeului. Toți voiau anularea cererii de anexare a Maramureșului la Uniunea Sovietică. Mișcarea condusă de Mihali a fost anihilată în scurt timp. Primarul Borșei s-a retras în munți, dar a fost arestat în 1949 și a murit în închisoare. Cu toate acestea, lupta abia începuse.

Grupul Popșa

După fraudarea grosolană a alegerilor din 1946, tensiunea și nemulțumirea maramureșenilor a crescut. În 1947, s-a format primul grup de rezistență anticomunistă organizat de frații Ioan și Vasile Popșa, care s-a retras în pădurile din jurul Ieudului. Ioan Popșa fugise pentru a scăpa de o iminentă arestare, iar în 1948 i s-au alăturat și alți tineri care riscau să fie aruncați după gratii pentru că și-au exprimat opiniile politice. Scopul „Grupului Popșa” era schimbarea regimului comunist. Retrași în munți, membrii grupului așteptau venirea americanilor și declanșarea unui nou război între URSS și statele democratice din Occident. În 1949, a fost arestat primul lot de membri ai grupului. Vasile Popșa a fost ucis într-un schimb de focuri, dar Ioan Popșa, Vasile Hotea și Ioan Rusu au reușit să scape. Popșa a încercat să refacă grupul, dar a fost și el arestat în scurt timp. Ceilalți doi s-au alăturat însă unui alt grup de fugari din munți.

Grupul Țibleșul

„Grupul Țibleșul” a fost cea mai numeroasă trupă de rezistență armată din Maramureș, aflată sub conducerea pădurarului Nicolae Pop din comuna Lăpușul Românesc, începând cu anul 1949. În anul 1950, grupul avea deja 17 luptători. Toți erau însă urmăriți informativ, iar teroarea asupra țăranilor pentru a-i sili să intre colectiv creștea. Familiile partizanilor au fost arestate, bătute, umilite.

La 15 august 1952, zeci de familii din zona Lăpușului au fost deportate în Bărăgan, până în anul 1957, tăindu-se astfel căile de aprovizionare ale „oamenilor de pădure”, iar casele acestora au fost incendiate. În anul 1952, pentru a supraviețui mai ușor, grupul s-a dispersat. Zona a fost invadată de trupele de Securitate, care efectuau razii sistematice. Partizanii au fost căutați chiar și cu avioane care survolau zona. Nicolae Popa, ajuns la vârsta de 54 de ani, a paralizat de partea dreaptă a corpului. S-a spovedit și împărtășit la călugărul din satul Ungureni și a cerut, prin semne, să fie predat Miliției, unde a dispărut. Rămăși fără conducător, „Grupul Țibleșul” a fost lichidat cu ușurință. Cei capturați au fost judecați la Oradea. Câțiva au fost împușcați în luptă, printre aceștia numărându-se și preotul Atanasie Oniga.

Grupul Dragomirești

Un alt grup de rezistență anticomunistă s-a conturat în jurul localităților Dragomirești și Săliștea de Sus, condus de Ion Ilban. „Grupul Dragomirești” era în strânsă legătură cu „Grupul Popșa”.

După câteva ciocniri cu trupele de Securitate, din care partizanii au reușit să scape, securiștii au intrat în comună și au început să bată oamenii la întâmplare. Au fost arestați aproximativ 150 de oameni, în principal rude ale luptătorilor din munți. Partizanii au hotărât să se predea, pentru a-i scăpa de chinuri pe cei arestați pe nedrept. Au fost duși la Sighet, unde Ilie Zubașcu a fost ucis în timpul anchetei. Apoi, Tribunalul Militar Cluj a condamnat la ani grei de închisoare 38 de inculpați. A scăpat numai Gheorghe Pașca. Acesta a murit în 6 februarie 1956, împușcat de trupele de Securitate, care au reușit să-l încolțască într-o pădure. Dar rezistența anticomunistă din Dragomirești nu a fost înăbușită definitiv.

Evenimentele din decembrie 1989 au fost prevestite oarecum, cu doi ani înainte, de un grup de tineri, care i-au organizat o înmormântare simbolică lui Ceaușescu.

„Haiducul” Vasile Blidaru și Alexa Bel

Printre partizanii Maramureșului s-a aflat și „haiducul” Vasile Blidaru, care, din cauza unui conflict cu gestionarul cooperativei de stat a fost pârât ca „dușman al poporului”.

Blidaru a fost arestat, dar a reușit să evadeze. Pentru a-l sili să se predea, Securitatea i-a amenințat și apoi torturat familia. Vasile Blidaru a reușit să fugă din țară, dar a revenit în 1956. În vinerea de Rusalii a anului 1958 a fost ucis de securiști. Soția sa fusese obligată să divorțeze de el, dar cu toate acestea, a fost condamnată la 10 ani de închisoare, pentru simpla vină de a fi fost soția unui opozant al regimului comunist.

Un alt partizan a fost Alexa Bel, născut în satul Cufoaia și poreclit „Diacul”. Înaintea celui de-al doilea război mondial a fost primar. Ulterior, a fost condamnat la închisoarea corecțională pentru răspândirea de știri false, deoarece alarma sătenii că „vin americanii”. Ulterior, a fost condamnat la închisoare corecțională pentru răspândirea de știri false, deoarece alarma sătenii că vin americanii.

Alături de aceste grupuri de partizani au fost numeroși tineri, elevi de liceu de la Dragoș Vodă, încarcerați în primul lot de deținuți politici de la închisoarea Sighet: „Lotul Vișovan”, o mână de tineri de la liceul Gheorghe Șincai, un grup de elevi ai școlii de subingineri din Baia Mare, numeroși țărani, preoți, muncitori și intelectuali. Toți s-au ridicat, riscându-și viața, tinerețea, familia, împotriva regimului comunist. Toți au suferit ani grei de pușcărie și mulți nu s-au mai întors în detenție. Niciunul însă nu a fost cu adevărat învins de regim. La mijlocul anilor '50 ai secolului trecut, închisoarea din Sighet a devenit locul de întemnițare a fostei elite politice, culturale și religioase din România interbelică.

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII

În zilele de 3-5 martie 1949, la București, a avut loc Plenara C.C. al P.M.R., unde liderii comuniști au hotărât, sub presiunea Moscovei și după model sovietic, transformarea satului românesc prin colectivizarea graduală a suprafețelor agricole. După prezentarea raportului „Sarcinile P.M.R. în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii”, a fost adoptată rezoluția în care se preciza că „pentru a scăpa de întuneric și mizerie trebuie să se construiască socialismul la sate, adică să treacă la gospodăria agricolă colectivă”. Cu doar o zi înainte de începerea Plenarei, prin Decretul nr.83, au fost lichidate „resturile proprietăților moșierești”, pământurile și inventarul agricol ale proprietarilor vizați de acest decret trecând în proprietatea statului.

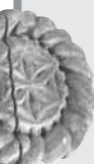
Colectivizarea agriculturii a fost precedată de introducerea cotelor obligatorii, în 1948, atât la produsele vegetale, cât și la produsele animale. Din cauza creșterii cotelor în fiecare an, țărănimea a fost pusă de cele mai multe ori în imposibilitatea de a-și plăti cotele. Urmarea a fost că mulți țărani au fost arestați, în conformitate cu Legea nr.68 din 16 februarie 1946, copiată după model sovietic. Nepredarea cotelor era pedepsită cu muncă silnică de la 5 la 15 ani. Așa cum a fost gândit, sistemul cotelor obligatorii lovea în principal în țărani înstăriți, deoarece cotele erau stabilite pe baza dimensiunilor proprietăților agricole și creșteau progresiv, odată cu creșterea suprafețelor de pământ aflate în proprietate.

Cu toate acestea, țărani au continuat să se sustragă de la predarea cotelor, „inventând” diferite metode: ascunderea produselor, mituirea unor membri ai aparatului de colectare, pentru a fi impuși cu o cantitate mai mică de produse, udarea grâului înainte de predare, pentru a cântări mai greu, recoltarea în timpul nopții, amestecarea grâului curat cu grâu cu impurități etc.

În fine, anul 1948 a fost cel în care liderii comuniști nu și-au mai ascuns intenția de a transforma agricultura românească într-una de tip socialist, în ciuda ostilității țărânimii față de modelul sovietic.

În 1949, comuniștii români au pornit „războiul total” împotriva țăranilor, „esențial pentru a obține o economie complet controlabilă”. În lumea satului românesc, criticile dure aduse colhozurilor din Uniunea Sovietică în perioada interbelică și a celui de-al doilea război mondial au creat o stare de spirit ostilă formelor socialiste de proprietate, țărănimea opunându-se oricărei forme de exploatare colectivă a pământului. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care, până la sfârșitul anului 1949, în Maramureș nu s-a reușit înființarea nici măcar a unei G.A.C.

În Maramureș, la fel ca în alte regiuni ale țării, începutul anului 1950 a reprezentat o perioadă de intensificare a campaniei de colectivizare. Activiști de partid au fost trimiși în comuna Ieud, de pe Valea Izei, pentru a depune muncă de lămurire. Nu întâmplător comuna Ieud a fost aleasă de comuniști pentru a găzdui prima gospodărie colectivă din Maramureș: „considerată de comuniști ca având un trecut reacționar datorită împotrivirii fățișe la comunizare, a fost intenționat aleasă pentru înființarea primei gospodării agricole colective din județ, pentru a deveni un exemplu în fața țărânimii muncitoare din împrejurime.” Exercitând presiuni (267 de țărani au fost „convinși” să fie de acord cu un schimb de pământ pentru ca gospo-

dăria colectivă să poată fi înființată), autoritățile comuniste au putut raporta înființarea, la 5 martie 1950, a primei gospodării colective agricole în Maramureș, denumită „Scânțea”, ce reunea 78 de țărani (70 încadrați în categoria țăranilor săraci, 7 țărani mijlocași și un proletar agricol). La fel ca în alte regiuni ale țării, colectivizarea în Regiunea Baia Mare nu a avut o evoluție liniară, ci una sinuoasă, cu ritmuri diferite, printr-o combinație de metode violente și mijloacele de persuasiune, pe fondul unei legislații coercitive.

Pentru același an, Comitetul județean de partid elaborase un plan ce preconiza înființarea, până la 1 septembrie 1950, de G.A.C.-uri în alte 13 comune din județ: Săpânța, Câmpulung la Tisa, Giulești, Vișeu de Jos, Crăciunești, Nănești, Rozavlea, Cuhea, Bârsana, Moisei și Călinești, acțiune pentru care trebuiau mobilizate toate organizațiile de masă și de bază ale partidului, pentru a convinge țărani să intre în colectiv. În pofida acestei campanii susținute, în vara anului 1950, în județul Maramureș s-au înființat doar 4 gospodării agricole colective din 13 câte erau planificate: „Veac Nou” din Remeți, „Partizanii Păcii” din Săpânța, „Brazda Unită” din comuna Săliște de

Sus, și „Gheorghe Doja” din comuna cu populație predominant maghiară Câmpulung la Tisa.

La fel ca în alte regiuni ale României, și în Maramureș gospodăriile colective s-au dovedit o soluție acceptabilă doar pentru familiile sărace, numeroase și lipsite de pământ. Gospodăriile nou înființate nu puteau exista în aceste condiții fără ca organele puterii să intervină pentru a le asigura suprafața de pământ necesară, acțiune realizată prin recurgerea la comasări, donații și prin înscrierea forțată a țăranilor mijlocași în gospodăriile colective.

La jumătatea anului 1950, în Ieud, la gospodăria agricolă colectivă nou înființată, nu se prezentau la muncă decât aproximativ jumătate dintre țărani membri ai gospodăriei. Mulți dintre țărani din G.A.C.-uri continuau să lucreze pentru țărani înstăriți, care îi plăteau mai bine și refuzau să-și ducă în cadrul gospodăriilor inventarul.

Curajul de a rezista colectivizării forțate a fost plătit cu grele consecințe, mergând de la efecte ireversibile asupra sănătății opozaților până la alterarea statutului economico-social. În numeroase cazuri, condamnările au fost însoțite și de confiscarea bunurilor obținute. Persecuțiile nu s-au rezumat numai la capii de familie. Ele s-au extins asupra tuturor membrilor familiei și pentru mulți ani. Cei mai marcați au fost copiii. Dați afară din școli, respinși la slujbe pe motive de dosar, aceștia au fost urmăriți toată viața de «păcatul original» de a fi făcut parte dintr-o familie care deținuse în proprietate câteva hectare de pământ.

Numai în perioada 1951-1952 organele M.A.I. și cele ale procuraturii au arestat în regiunea Baia Mare 170 de țărani, dintre care 28 de chiaburi, 92 de țărani mijlocași și 50 de țărani cu gospodărie mică. Dintre aceștia, Tribunalul Militar a condamnat la diferite pedepse cu închisoare 9 chiaburi, 51 de țărani mijlocași și 24 de țărani cu gospodărie mică. În colonii de muncă au fost încadrați 4 chiaburi și 3 țărani cu gospodărie mijlocie, iar 2 chiaburi au decedat în timpul anchetelor. Cu toate acestea, nici procesele publice, nici condamnările la ani grei de închisoare, nici confiscările de pământuri însoțite de tot felul de abuzuri și violențe nu au putut îndepărta atmosfera ostilă puterii comuniste din lumea satului maramureșean, atmosferă ostilă ce persistă și astăzi în memoria individuală și colectivă a celor care au cunoscut „binefacerea” colectivizării.

REGIMUL PENITENCIAR

Între 1950 și 1955, Maramureșul s-a numărat printre principalele centre preferate de comuniști în vederea exterminării elitelor politice și intelectuale, active în perioada interbelică, prin închisoarea care a funcționat la Sighetu Marmației și coloniile de muncă forțată de la minele de plumb din Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului.

Viața în colonii era de tip penitenciar, deținuții de aici fiind supuși unui regim extrem de dur, muncii în condiții inumane, bătăilor și diferitelor alte tipuri de violență. Asistența medicală era aproape inexistentă. Condițiile inumane de muncă în subteran i-au determinat pe 14 dintre deținuții de la Cavnic să recurgă la una dintre cele mai spectaculoase evadări care s-a produs vreodată în perioada comunistă, la 6 iunie 1953. În aceeași zi, alți patru deținuți au evadat din colonia de muncă de la Nistru.

Toți au fost prinși la scurt timp de la evadare, condamnați la ani suplimentari de închisoare, iar unul dintre ei a fost condamnat la moarte.

În anii de după război, în închisoarea de la Sighet au fost aduși foști prim-miniștri, miniștri, generali de armată, profesori universitari, academicieni, episcopi etc. Trupurile celor care și-au găsit aici sfârșitul au fost îngropate fără vreun semn într-un cimitir de la marginea orașului (Cimitirul Săracilor), devenit ulterior componentă a muzeului. Începând cu anul 1993, închisoarea a fost transformată într-un muzeu unic, unde găsim mărturii despre intelectualii de prestigiu, aruncați în temnița de aici.

Orice persoană care parcurge încăperile fostei închisori, unde sunt prezentate instrumentele și tehnicile de tortură, hainele deținuților, obiecte personale, informații etc. rămân mult timp cu imaginea șocantă a ceea ce s-a putut întâmpla cu doar 50 de ani în urmă.

Fotografie de Kosei Miya

ȚARA LEMNULUI ȘI A EXPLOATĂRILOR MINIERE

Întrucât partea românească, cam o treime din Maramureșul Istoric, rămânea regiune prea mică și izolată geografic, în 1968 i s-au adăugat câteva regiuni apropiate prin tradiții și legăturile dintre oameni, pe care, de altfel, le stăpâniseră și urmașii lui Dragoș Vodă, anume Țara Lăpușului, Țara Chioarului și partea răsăriteană din Țara Codrului, constituind județul Maramureș actual.

În perioada comunistă, județul Maramureș s-a dezvoltat bine din punct de vedere economic pe seama intensificării industriei extractive și de prelucrare a minereului, dar și a exploatărilor forestiere extensive. Cu toate că profilul economic al județului Maramureș a fost unul complex, extracția și prelucrarea metalelor a constituit principala ocupație a locuitorilor din această zonă a țării.

Industria extractivă și de prelucrare a minereurilor neferoase din regiunea Baia Mare a fost reprezentată de 9 exploatări miniere, 6 unități de prelucrare a minereurilor, două uzine metalurgice și o întreprindere de exploatare miniere.

MARAMUREȘUL DUPĂ 1989

La fel ca în țările vecine, în anul 1989 majoritatea populației din România nu era mulțumită de regimul comunist. Politica economică și de dezvoltare a lui Ceaușescu (inclusiv proiecte de construcții grandomane și un regim de austeritate menit să permită României să-și plătească întreaga datorie externă) era considerată responsabilă pentru penuria extinsă din țară; în paralel cu creșterea dificultăților economice, Securitatea, era omniprezentă, făcând din România un stat polițienesc.

În decembrie 1989, nemulțumirile românilor legate de regimul comunist au determinat izbucnirea revoluției la Timișoara. La 21 decembrie 1989, a fost organizat un miting pentru susținerea lui Ceaușescu, dar acesta s-a transformat într-o revoltă deschisă împotriva dictatorului.

Activitatea minieră a suferit un colaps după 1989, antrenând și prăbușirea ramurilor prelucrătoare, iar industria forestieră s-a redus considerabil după un prim salt cu efecte grave asupra mediului. În aceste condiții, forța de muncă s-a orientat spre țările vest-europene (în special Italia și Spania).

Odată cu decăderea industriei miniere după 1989 și a industriilor de prelucrare a minereului și a construcțiilor de mașini care depindeau de aceasta, urmată de reducerea drastică a exploatărilor forestiere, maramureșenii au plecat la muncă în țară, dar și în țări vest-europene, în special în Italia și Spania.

Spre deosebire de alte zone din țară, în Maramureș revoluția nu a făcut victime, desfășurându-se oarecum pașnic. Leșiți pe străzi, oamenii și-au manifestat entuziasmul pentru căderea comunismului și speranțele într-o viață mai bună.

Revoluția din 1989 în Baia Mare. Foto Felician SĂTEANU

Turismul ar fi putut asigura o alternativă de lungă durată pentru o parte din forța de muncă locală, beneficiind de potențialul turistic al zonei, de frumusețile naturale și de tradițiile și istoria zonei. Cu excepția micilor pensiuni particulare, așteptările în acest sens nu s-au concretizat, din cauza slabei resurse financiare pe plan local, dar mai ales a politicii inconsecvente dusă de autorități.

Dacă până în anul 1989 industria minieră, industria chimică și industria metalurgică au avut ponderea cea mai însemnată în economia județului, astăzi, activitățile tradiționale ale zonei au fost treptat înlocuite sau completate cu cele derivând din mediul concurențial oferit de sistemul politic democratic și de integrarea României în Uniunea Europeană.

CENTRUL LUMII

Prin mărturiile trecutului și frământările cotidiene ale prezentului, județul Maramureș are o structură administrativă care ne dezvăluie că tradiția și modernitatea se pot manifesta printr-o simbioză perfectă.

Situat în centrul geografic al Europei, Maramureșul a fascinat dintotdeauna prin frumusețea locurilor și ospitalitatea locuitorilor săi. Nu întâmplător, în anul 2000, Kosei Miya, un scriitor și fotograf japonez, afirma: „Pentru mine, regiunea Maramureș, din Carpați, este centrul lumii”.

BIBLIOGRAFIE

Andrea Dobeș, Gheorghe Mihai Bârlea, Robert Fürtos, *Colectivizarea în Maramureș, Contribuții documentare (1949-1962)*, Fundația Academia Civică, București, 2004.

Valentin Constantinescu, „Declanșarea colectivizării forțate a agriculturii”, în *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953: Mecanismele terorii*, Fundația Academia Civică, București, 1999.

Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Vol. I (1949-1953)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2004.

Trofin Hăgan, Valeriu Achim, Ioan S. Mureșan, Vasile Căpâlnean, *Maramureșul și Unirea. 1918*, Baia Mare, 1968.

Alexandru Filipașcu de Dolha și de Petrova, *Istoria Maramureșului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997.

Gheorghe T. Pop (coord.), Octavian Bandula, Cornel Borlea, Ioan Nemeti, Aurel Socolan, Mircea Zdroba, *Pagini din istoria Maramureșului*, Baia Mare, 1967.

Cristina Țineghe, „Instaurarea administrației românești în Maramureș”, în *Revista arhivei maramureșene*, nr. 2, Baia Mare, 2009, pp.149-166.

Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciuc, *Documentele continuității. Moisei*, Revista Vatra, Biblioteca de Istorie, Târgu Mureș, 1982.